

فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط

دوره ۱، شماره ۳، تابستان ۱۳۹۹

شاپا الکترونیکی: ۹۷۸۲-۲۷۱۶

<http://www.ei-journal.ir>

صص. ۱-۱۶

شارت^۱، روشی برای مشارکت در طراحی شهری

نیما صیاد^۲، نوید سعیدی رضوانی

دکتری شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

nima.sayad@gmail.com

استادیار گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

Navidsaeidirezvani@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۴

چکیده: به منظور بررسی میزان مشارکت مردمی دسته بندی های گوناگونی ارائه گردیده است. مهمترین آنها دسته بندی میجلی، ارنشتاین، دیویدسون و دریسکل می باشد. شارت نیز به عنوان روشی موثر مشارکت مردمی را محقق می سازد. در این روش افراد طی یک برنامه زمانی مشخص و هدفمند در تصمیم سازی، خلق برنامه و اجرای آن مشارکت می کنند و نظارت مستمر دارند. چشم انداز طرح با نظرات ذینفعان تدوین می گردد که خود به عنوان روشی به منظور تحقیق و جمع آوری اطلاعات نیز مطرح می باشد. پژوهش حاضر از نوع اسنادی بوده و در آن از نظرات متخصصین با کمک مصاحبه نیز بهره گیری شده است. در ابتدا برخی نظریه های برنامه ریزی مشارکتی مورد مذاقه قرار گرفته و مشخص گردیده است که شارت یک مشارکت واقعی را محقق می نماید. سپس مفهوم شارت، ویژگی ها و مراحل آن و یک نمونه موفق در این زمینه مطرح شده است. به منظور امکان سنجی اجرای شارت در ایران موانع شناسایی گردیده اند. آنچه از برآیند پژوهش می توان نتیجه گرفت این است که تحقق شارت در ایران غیر ممکن نیست اما نیاز به بستر سازی مناسب دارد. لذا در پایان راهکارهای لازم جهت بستر سازی اجرای شارت مطرح گردیده است.

واژگان کلیدی: شارت، مشارکت، شهرسازی مشارکتی، امکان سنجی شارت.

نحوه استناد به مقاله:

صیاد، نیما، سعیدی رضوانی، نوید. (۱۳۹۹) شارت، روشی برای مشارکت در طراحی شهری. فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط، (۳)، تابستان. ۱۳۹۹. ۱-۱۶.

http://www.ei-journal.ir/article_107525.html

¹ Charrette

Email: nima.sayad@gmail.com

۱. نویسنده مسئول: نیما صیاد

۱. مقدمه:

مشارکت مفهوم جدیدی نیست. ریشه های مفهوم مشارکت را می توان در دولت شهرهای یونان باستان پی جویی کرد. در عصر حاضر، پس از تحولات دوران نوزایی و گذر از سده های میانه، همزمان با مهم شدن نقش مردم در جامعه، مشارکت در عرصه سیاست و اجتماع در قالب اعطای حق رای مساوی به همه شهروندان و حق تشکیل گروه ها و انجمن های مدنی مجال ظهور یافت (حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴: ۱۶).

از دهه ۶۰ میلادی تا کنون نظریه های متعددی در ارتباط با برنامه ریزی مشارکتی ارائه شده است. شارت به عنوان روشی مطرح است که به طور نظام مند مشارکت کامل را در شهرسازی محقق می نماید و تا کنون تجارب موفقی در این زمینه در کشورهای آمریکا و استرالیا وجود داشته است. از جمله این تجارب می توان به طراحی های گروه SDAT^۳ در لانگویو^۴ واشنگتن و مرکز شهر پورت انجل^۵ اشاره کرد. تجربه نشان می دهد که به کار گیری استعداد های مردمی موجب بروز ابتکارها و خلاقیت هایی می شود که در شرایط عادی تصور شدنی نیست. شارت بر بروز همین خلاقیت ها تأکید دارد.

لازم است به منظور پیاده سازی شارت به عنوان روشی مشارکتی در ایران زمینه های لازم در این زمینه فراهم گردد. در سال های اخیر به نحوی فزاینده در ایران، سخن از مشارکت شهروندان است. این مشارکت به شکلی نامعمول و نامطلوب در حوزه شهرسازی ظهور یافته است. به طوری که می توان گفت در مشارکتی که اکنون در حوزه شهرسازی کشور مطرح است، مفهوم مشارکت در واقع قلب ماهیت شده است (ادیب زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۳). در واقع مشارکت بیشتر در زمینه تأمین منابع مالی و اجرای طرح ها می باشد در حالی که این مشارکت برای اینکه به درستی صورت گیرد لازم است در سطح تصمیم سازی و شکل گیری طرح نیز انجام گیرد. به همین دلیل باید موانع موجود در این زمینه رفع گردند و شارت به عنوان روشی که مشارکت کامل را محقق می نماید مورد توجه قرار گیرد.

۲- روش بررسی

این مقاله از نوع مروری تشریحی، توصیفی غیر سیستماتیک می باشد. روش تحقیق اسنادی است و در آن از نظرات متخصصین با بهره گیری از روش مصاحبه نیز استفاده شده است. موضوع پژوهش حاضر معرفی روش شارت می باشد که با استفاده از بررسی و مطالعه منابع کتابخانه ای ابتدا برنامه ریزی مشارکتی به عنوان خواستگاه نظری این روش مورد مذاقه قرار گرفته است و سپس و پس از احاطه بر نظریات موجود در این زمینه، روش شارت به طور کامل معرفی شده است. به منظور امکان سنجی اجرای شارت در ایران به مصاحبه با متخصصین پرداخته شده است و با شناسایی موانع و گروه های دخیل در این زمینه راهکارهایی برای تحقق آن ارائه گردیده است.

۳- مبانی نظری برنامه ریزی مشارکتی

به طور کلی شارت گونه ای از برنامه ریزی مشارکتی است و لازم است در ابتدا بررسی گردد که تا چه حد مشارکت را محقق می کند. برای تحقق این امر لازم است ابتدا به بیان برخی تعاریف و دیدگاه ها در این زمینه پرداخته شود. مشارکت عبارت است از دخالت مؤثر اعضای یک گروه یا جامعه (یا نمایندگان آنها) در تمامی فعالیت ها و تصمیم گیری هایی که به کل گروه یا جامعه مربوط می شود. در شهرسازی، مشارکت عمومی به عنوان ابزاری برای جامعه جهت شرکت در تدوین سیاست ها و طرح هایی که بر روی محیط زندگی آنها تأثیر می گذارد مطرح گردیده است (احمدی،

³ Sustainable Design Assessment Team

⁴ longview

⁵ Port Angel

⁶ AIA Center for Community by Design, 2013/12/19, Longview Washington, <http://www.aia.org> .ر.ک.

۱۳۸۰: ۴۶). مشارکت مردمی رابطه ای دو طرفه شامل کسب اطلاعات از مردم و ارائه ایده ها، مشکلات و نگرانی ها به آنان است (نسترن و رعنائی، ۱۳۸۹: ۱۱۳).

تا کنون نظریاتی گوناگونی در مورد سطوح مشارکت مطرح گردیده است. میجلی^۷ (۱۹۸۶) معتقد است بر مبنای دیدگاه دولت ها مشارکت به چهار دسته ی ضد مشارکتی، مشارکت هدایت شده، مشارکت فزاینده و مشارکت واقعی تقسیم می شود. در شیوه ضد مشارکتی، مشارکت توده ها سرکوب می گردد. در مشارکت هدایت شده دولت از مشارکت اجتماعات محلی با هدف کنترل سیاسی- اجتماعی و تسهیل در اجرای طرح ها حمایت می کند. در مشارکت فزاینده دولت از یک سو در موضعگیری های رسمی از مشارکت حمایت می کند و از سوی دیگر در مسیر تحقق پیشنهاد های مشارکتی هیچ گامی بر نمی دارد. در مشارکت واقعی دولت به طور کامل از مشارکت اجتماعی حمایت می کند و در این زمینه تلاش می نماید (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۱۶۴-۱۶۹).

نمودار (۱) نظریه جیمز میجلی

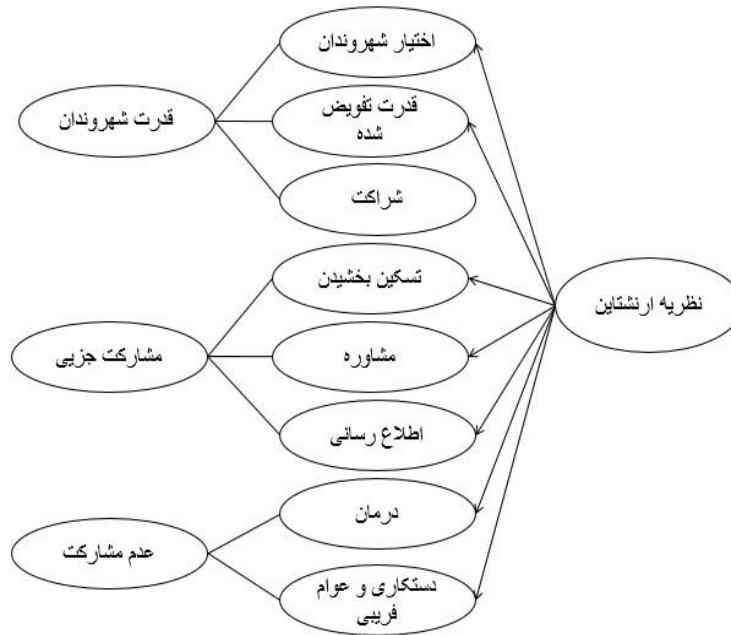
ماخذ: نگارنده بر مبنای ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۱۶۴-۱۶۹

ارنشتاین^۸ (۱۹۹۶) مشارکت را به مثابه نردبانی می داند که به ترتیب دارای پله های زیر است: دستکاری و عوام فریبی، درمان، اطلاع رسانی، مشاوره، تسکین بخشیدن، شراکت، قدرت تفویض شده، اختیار شهروندان. او بیان می دارد در دو پله اول با عدم مشارکت مواجه هستیم. در سه پله دوم مشارکت جزئی می باشد و در سه پله آخر شاهد قدرت شهروندان هستیم و اختیار شهروندان کامل ترین نوع مشارکت می باشد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۴۴-۴۵).

⁷ James Midgley

⁸ Sherry Arnstein

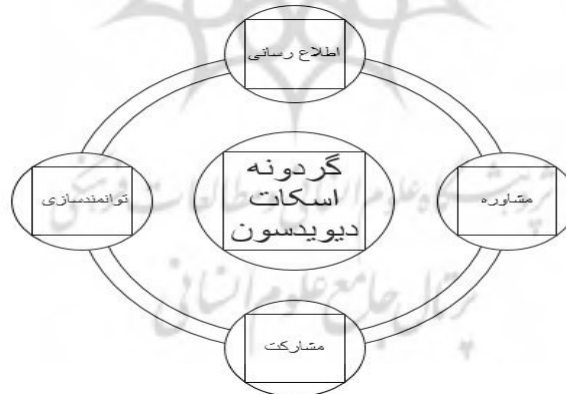
نمودار (۲) نظریه ارنشتاین

ماخذ: اوست هوپی زن، ۱۳۷۷: ۹۷

دیویدسون^۹ (۱۹۹۸) مشارکت را به چهار دسته تقسیم می کند که تفاوت عمده آن با نظریه ارنشتاین این است که برای مشارکت تقدم و تأخر خاصی را قائل نمی شود و از استعاره گردونه استفاده می کند. این چهار دسته عبارتند از: اطلاع رسانی، مشاوره، مشارکت، توانمندسازی (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۴۷).

نمودار (۳) نظریه اسکات دیویدسون

ماخذ: حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴: ۱۷

دریسکل^{۱۰} (۲۰۰۲) اشکال مختلف مشارکت را ابتدا به دو دسته کلی مشارکت و عدم مشارکت تقسیم می کند. عدم مشارکت به سه نوع دستکاری و فریب^{۱۱}، تزئین^{۱۲} و تظاهر^{۱۳} تقسیم می شود. در دستکاری و فریب فقط از نیروی کار مردم محلی استفاده می شود و مردم حق دخالت مؤثر ندارند. در تزئین از مردم خواسته می شود کاری را انجام دهند در

⁹ Scott Davidson

¹⁰ David Driskell

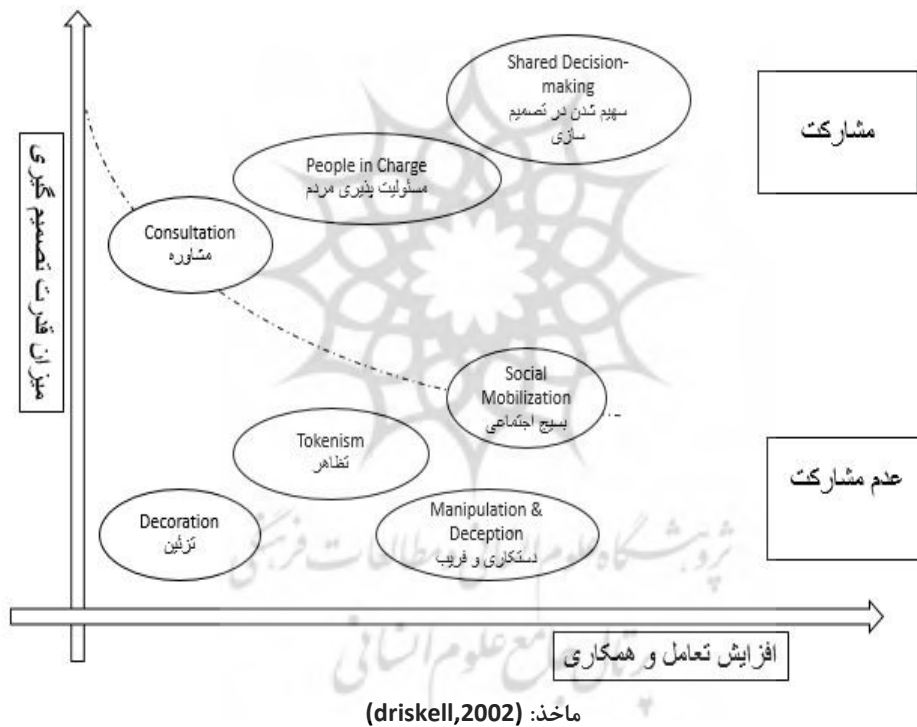
¹¹ Manipulation & Deception

¹² Decoration

¹³ Tokenism

حالی که اطلاعاتی از هدف کار ندارند. تظاهر وقتی است که مردم ظاهراً در کارها دخالت داده می شوند و در واقع اختیاری ندارند مانند وقتی که نماینده مردم توسط مدیران انتخاب شود و در جلسات تصمیم گیری شرکت کند در حالی که نماینده واقعی مردم نیست و از نظرات آنها اطلاع درستی ندارد. در دسته مشارکت چهار نوع مشاوره^{۱۴}، بسیج اجتماعی^{۱۵}، مسئولیت پذیری مردم^{۱۶} و سهیم شدن در تصمیم سازی^{۱۷} قرار دارد. مشاوره وقتی است که از مردم نظرخواهی شود و این نظرات در تصمیم گیری مؤثر باشد. مشاوره بسته به نحوه انجام آن می تواند در حوزه مشارکت یا عدم مشارکت قرار گیرد. بسیج اجتماعی وقتی است که از مردم خواسته می شود در برنامه ای که از قبل تدارک دیده شده شرکت کنند. اگر مردم ندانند که هدف از کاری که انجام می دهند چیست، بسیج اجتماعی در دسته عدم مشارکت قرار می گیرد و در صورت اطلاع مردم از اهداف و داوطلبانه بودن این مشارکت، در دسته مشارکت قرار داده می شود. مسئولیت پذیری مردم وقتی است که شهروندان فعالیتی را آغاز می کنند، درباره آن تصمیم گیری می کنند و محصول نهایی کار را تعیین می نمایند. در این دسته سطح تعامل با دیگر افراد جامعه کم است. سهیم شدن در تصمیم سازی وقتی است که همه افراد جامعه در امور مشارکت می کنند و سهم برابری بر تصمیمات دارند (صیاد و اقوامی، ۱۳۸۹: ۳-۴).

نمودار (۴) نظریه در اسکال

شارت با استفاده از ساز و کاری که ارائه می دهد عالی ترین سطح برنامه ریزی مشارکتی را محقق می نماید یعنی مشارکتی واقعی، با اختیار، توانمند و همراه با سهیم شدن مردم در تصمیم سازی.

¹⁴ Consultation

¹⁵ Social Mobilization

¹⁶ People in Charge

¹⁷ Shared Decision-making

۴- روش شارتر

۴-۱- تعریف شارتر

شارتر یک روش برنامه ریزی چند روزه است که در طی آن متخصصان رشته های مختلف در گروه شارتر به آفرینش یک طرح بر اساس نظرات ذینفعان می پردازند. شارتر یک لغت فرانسوی به معنای گاری (چرخ) است و اشاره به آخرین حد تلاش و کار شدید صرف شده توسط دانشجویان هنر و معماری در روز ارائه پروژه دارد. در مدرسه بوزوار^{۱۸} پاریس در طول قرن ۱۹ میلادی ممتحن ها و ناظران امتحانی با گاری برای جمع آوری کردن طرح نهایی به محل اقامت دانشجویان می رفتند و دانشجویان با کارهایشان بالای گاری در حال حرکت می جستند و با شور و شوق خاصی آخرین تغییرات را بر روی طرح هایشان اعمال می کردند. این نوع فعالیت که باعث بروز خلاقیت های جالبی نیز می گردید دارای جویی بود که شبیه جو حاکم بر شارتر است و از این رو این نام برای شارتر انتخاب شده است.

تصویر ۱- گاری جمع آوری آثار هنرجویان در قرن ۱۹ میلادی

پروژه: Lennertz, Bill & etal, 2008، ماخذ:

۴-۲- مراحل شارتر

شارتر در ۳ فاز انجام می گیرد که در ادامه به تفصیل مورد بحث قرار می گیرد.

۴-۲-۱- فاز یک: تحقیق، آموزش و آماده سازی

تحقیق و آماده سازی شارتر حداکثر ۱ تا ۹ ماه (بسته به مقیاس پروژه) به طول می انجامد. اولین کار این است که مطمئن شویم گروه پروژه فرآیند انجام پروژه را به بهترین شکل بسط داده اند. تیم پروژه یک روز را به انجام ملاقات برای طراحی فرآیند شارتر و رسیدن به توافق در زمینه انتظارات از خروجی شارتر، تهیه لیست ذینفعان، برنامه های توسعه، زمان بندی ها، قوانین و مسئولیت ها و آماده سازی برنامه برای شارتر اختصاص می دهند. اولین جلسه عمومی برنامه ریزی و زمان بندی می شود. مطمئن شدن از درستی اطلاعات و همچنین انتخاب درست افراد ضامن موفقیت شارتر می باشد. در طول شارتر گروه نیاز دارد که از همه منابع ضروری برای انجام درست طراحی و انتخاب راهبردهای صحیح

اطمینان حاصل کند. بدین منظور اطلاعات پایه ای مرتبط جمع آوری و تحلیل می گردد. مشارکت کنندگان در زمینه پروژه و فرآیند آن و نقششان در پروژه آموزش می بینند.

ملاقات های عمومی با معرفی پروژه و سؤال از شهروندان درباره عقیده شان در مورد اطلاعات پایه و علاقه مندی هایشان در پروژه و نیازهایشان آغاز می گردد. بسیار ضروری است که با تمام مشارکت کنندگان با احترام رفتار شود. مردمی که جلسه ملاقات اولیه را ترک می کنند باید به گونه ای متقاعد گردند که در ادامه روند در جلسات حضور یابند. آنها باید احساس کنند که مشارکتشان حیاتی است و به بهتر شدن پروژه کمک می کند. برخی ایده های اولیه توسعه اغلب در خانه ترسیم می شوند و زمینه ای برای تعیین میزان معینی از امکانات در دسترس، نیاز مناطق در معرض برای تحقیق بیشتر و اجازه به طراحان برای درک بهتر در راستای کارایی بیشتر در طول انجام پروژه می گردند.

۴-۲-۲- فاز دو: ارائه بهترین طرح ها با کمک دستهای متعدد

گروه طراحی شارٹ یک استودیو کامل در محل و یا نزدیک آنجایی که قرار است برای آن طراحی صورت گیرد مستقر می کند که مجهز به تجهیزات تهیه پیش نویس، لوازم لازم، کامپیوترها، دستگاه های کپی و فکس باشد. افراد گروه برای ۴ روز تا یک هفته در محل مستقر می شوند. روز اول به ملاقات با افراد کلیدی اختصاص دارد. در غروب همین روز جلسه عمومی برگزار می گردد که دارای یک سخنرانی درباره اصول برنامه ریزی شهری است و به دنبال آن یک مباحثه عمومی انجام می گیرد. شارٹ در روزهای بعد ادامه می یابد. تیم طراحی شارٹ به منظور پدیدار شدن زمینه های اصلی طراحی و تولید و پالایش آنها کار می کنند. این کار از طریق یک سری جلسات بازخورد و تست طراحی با ذینفعان انجام می گیرد. جلسات برنامه ریزی شده با گروه های دارای منافع مانند انجمن های محلی، صاحبان کسب و کار و ... به صورت جلسات عمومی و نیمه آموزشی و همراه با آویختن^{۱۹} طرح ها انجام می گیرد (تصویر شماره ۲).

تصویر (۲) نمونه ای از جلسات عمومی فاز دو شارٹ

ماخذ: (www.charretteinstitute.org)

آویختن رویدادی است که طراحان طرح ها را از میز ها جمع می کنند و برای مرور دقیق تر به دیوار می آویزند. در حقیقت در این مرحله تعامل خلاقانه ای بین صاحبان منافع مختلف رخ می دهد. این جلسات بسیار گرم و پرشور شده و آلترناتیوهای گوناگون با جزئیات مورد بحث قرار می گیرد. غالباً از دل همین مباحث راه حل ها ظهور می کند. این چرخه طراحی و بررسی در تمام طول انجام شارت ادامه دارد (تصویر ۳).

تصویر (۳) نمونه ای از آویختن طرح ها و بحث و بررسی آنها

ماخذ: (www.charretteinstitute.org)

در این مرحله جوی پرشور و با بازده بسیار بالا خلق می گردد. طراحان اغلب تا اواخر شب کار می کنند و با شهروندان و صاحبان منافع ارتباط برقرار می نمایند، در مباحث درگیر می شوند و در مورد نقاط قوت و ضعف و آلترناتیوهای مختلف بحث می نمایند. در این مرحله اشتباهات احتمالی به مردم تفهیم می گردد. ملاقات های شبانه روزی مردم را در زمان های گوناگون دور هم جمع می کند. بعد از ۳ روز کلماتی از افراد شنیده می شود که پیش از این از آنها اطلاعی نداشتند و این افراد شروع به بروز اطلاعات جدید خود می نمایند. در یک یا چند شب بررسی های عمومی بر روی کار روزانه و به روش آویختن انجام می گیرد. این جلسات حلقه های بازخورد سریع و قدرتمندی را فراهم می کند که در مسیر موفقیت شارت حیاتی می باشد. زیرا همه ذینفعان در آن حضور دارند. دیدگاه ها و چشم انداز های هر فرد شنیده می شود و درک از مشکلات تغییر می کند. مشارکت کنندگان می آموزند که پروژه پیچیده تر از آن است که آنها در ابتدا می پنداشتند و نیازها و ملزومات دیگری نیز وجود دارد که باید آنها را نیز با هم وفق داد. مردم باید احساس نمایند که نگرانی آنها مشروع است و در برنامه مورد توجه قرار می گیرد. از آنجا که حضور در همه جلسات برای حدود ۶۰ درصد از شرکت کنندگان معمول است آنها می توانند منطق در حال تکامل در پشت هر تصمیمی را ببینند.

شارت با یک ارائه عمومی در این مرحله به پایان می رسد. گروه طراحی تمام بخش های پروژه شامل طرح های جامع، طراحی های ساختمان ها، اثرات اقتصادی، حمل و نقل، راهبردها و برنامه های عملی پیاده سازی را ارائه می کند و به همه جوانب مورد نیاز برای حرکت پروژه به سمت اجرایی شدن با جزئیات کافی پرداخته می شود. برای کسانی که از شب اول شارت حضور داشته اند این ارائه تأثیری دراماتیک دارد. جو موجود یادآور بسیاری از استودیوهای طراحی دانشجویی در دانشگاه ها است که دانشجویان خسته طرح نهایی خود را ارائه می کنند. بسیاری از جلسات ارائه با کف زدن های مشارکت کنندگان محلی که از گروه طراحی قدردانی می کنند، گروهی که برای یک هفته در شهر و محل آنها زندگی کرده اند، به پایان می رسد (تصویر شماره ۴).

تصویر (۴) نمونه ای از جلسه نهایی مرحله دوم

ماخذ: (www.charretteinstitute.org)

۴-۲-۳- فاز سه: تهیه طرح نهایی

بسیار مهم است که کار انجام شده در مرحله دوم به سرعت بررسی گردد و هرگونه بهینه سازی انجام شود و برای بررسی نهایی عمومی بازگردانده شود. هر چقدر این مدت طولانی تر شود امکان شکست پروژه بیشتر می گردد. ایده آل این است که حداکثر بین فاز دو و سه شارت ۴۵ روز فاصله باشد اما مدت ۲ تا ۴ ماه نیز، بسته به مقیاس پروژه، مورد قبول است. ذینفعان حیاتی باید با درگیر کردنشان در مکان سنجی های اقتصادی و مالی، فیزیکی و تسهیلات سیاسی تا بیشترین حد ممکن در حلقه حفظ شوند. پس از بررسی جلسه عمومی نهایی برگزار می شود که گاهی در دو شب متوالی همراه با جلسه گروه طراحی انجام می شود. این مسأله کمک می کند که هیچ نکته ای در شارت مغفول نماند. این دو نشست همچنین اجازه می دهد افرادی که جلسه آخر مرحله دو را از دست داده بودند در جریان امور قرار گیرند. در شب اول طرح تجدید نظر شده شارت ارائه می شود و نظرات در موردش ثبت می گردد. در روز بعد گروه طراحی تغییرات لازم را برای منعکس کردن نظرات جدید انجام می دهد و طرح برای جلسه عمومی شب دوم آماده می شود. در این جلسه طرح نهایی ارائه و مطرح می گردد.

۴-۳- ویژگی های شارت

شارت دارای ویژگی هایی است که وقتی تمام آنها همزمان و در کنار هم قرار می گیرند این روش را از سایر روش های برنامه ریزی مشارکتی و یا هر نوع برنامه ریزی دیگری متمایز می نمایند. این ویژگی ها عبارتند از:

الف) کار مشترک: در تهیه شارت تک تک افرادی که در آن شرکت می کنند نقش دارند. این روش ممکن است در ابتدا زمان بر به نظر برسد تا تمام مشارکت کنندگان با آن همراه گردند اما در بلند مدت موجب کاهش زمان به سبب جلوگیری از دوباره کاری، تولید طرح های با کیفیت بالاتر و امکان اجرای راحت تر می گردد.

ب) طراحی بین عملکردی: همه طراحی ها در شارت با کمک یک گروه که هر کدام از اعضای آن تخصص متفاوتی دارند و معمولاً شامل معماران، برنامه ریزان، مهندسان، اقتصاددانان، کارشناسان بازار، کارکنان دولتی، و شهروندان است انجام می گیرد. این موضوع باعث می شود به تمام جوانب توجه گردد و طرح ها واقع بینانه تر باشند.

ج) استفاده از طراحی برای رسیدن به یک دیدگاه مشترک و ایجاد راه حل های جامع: طراحی یک ابزار قدرتمند برای ایجاد یک چشم انداز مشترک است. ترسیم کردن ابزاری مناسب است که با مثال پیچیدگی های یک مسأله را نمایان می

کند. گروه طراحی شارث در فهمیدن موضوعات از روی ترسیم های انجام شده متخصص هستند و به راحتی نکات را از دل ترسیم ها بیرون می کشند و به بحث می گذارند. در شارث این یک اصل است که هر کس باید با قلم خود صحبت کند.

د) کار بر روی جزئیات: در شارث تمام جزئیات طرح مورد بحث قرار می گیرد و هیچ بخشی مغفول نمی ماند
ه) محدودیت برنامه زمان بندی کار: برای هر بخش از شارث زمان بندی صورت گرفته و کار باید در زمان تعیین شده به پایان برسد و بدین منظور فشاری معقول و منطقی در نظر گرفته شده است. این زمان بندی سبب ارائه راه حل های خلاقانه از طریق شتاب دادن در تصمیم گیری و همچنین کاهش بحث های غیر سازنده می گردد.
و) تعامل در حلقه بازخورد کوتاه: وجود افراد ذینفع در تمام مراحل سبب می گردد این افراد از تمام جوانب کار آگاه شوند و همچنین نظرات افراد در هر مرحله مورد بحث قرار گرفته در طرح اعمال گردد و تعامل فوری و دو سویه شکل گیرد.

ز) کار به مدت حداقل چهار تا هفت روز متوالی: در شارث حداقل ۴ روز در مرحله دوم لازم است که در ۳ روز آن سه حلقه بازخورد شکل می گیرد و یک روز هم به جمع بندی اختصاص دارد این سه حلقه برای آگاه سازی و همچنین دریافت نظرات ذینفعان و انجام یک طراحی در تعاملی دو سویه کافی است. در پروژه های بزرگ این زمان به یک هفته تبدیل می گردد.

ح) کار در محل: این مسأله به ایجاد درک بهتر از ارزش های و رسوم محلی کمک می کند و همچنین دسترسی به ذینفعان و اطلاعات را راحت تر می سازد. استودیو طراحی می تواند در بخش خالی خیابان، مدارس، مراکز اجتماعی و مکان هایی از این دست باشد.

ط) تولید برنامه کاملاً قابل اجرا: طرح هایی که به این روش تهیه می گردند کاملاً معطوف به اجرا می باشند و در آنها از کلی گویی پرهیز شده است (Lennertz, 2003).

۴-۴- نمونه از طراحی با شارث: ردمنند - جنوبی یواس ۹۷ ۲۰

این منطقه یک کریدور تجاری است که به منظور بهبود و ایجاد محیطی دل انگیز و پر جنب و جوش و قابل استفاده برای افراد سواره، پیاده و با دوچرخه، با سرعت مناسب در سال ۲۰۱۳ از یک گروه شارث دعوت به همکاری کرد. مشکلات و موضعات این کریدور عبارت بود از:

- وجود نمای ناهماهنگ
- ساختار دسترسی ناهماهنگ و گیج کننده
- علائم ناهماهنگ
- وضع نامناسب از نظر زیبایی شناختی
- سرعت زیاد
- مسائل ایمنی / سابقه تصادف زیاد
- نبود احساس رسیدن به جنوب
- دسترسی کم برای عابرین پیاده و دوچرخه
- ارتباط ضعیف بین شرق و غرب (کانال و راه آهن)
- عدم دسترسی یا ارتباط در جنوب خیابان یا^{۲۱}

²⁰ REDMOND-South US 97

²¹ Yaw

- دسترسی ضعیف به زمین های مسکونی سمت غرب
- وجود زمین های خالی یا کم استفاده
- دسترسی محلی کم و وجود نیاز های ترافیکی

تصویر (۵) نمای دید پرنده از کریدور

ماخذ: (<http://www.aslaoregon.org>, 2013)

برای حل مشکلات کریدور آن را به سه بخش دهکده تجاری^{۲۲}، شهر تجاری^{۲۳} و ناحیه ورودی^{۲۴} تقسیم کردند و با کمک شارت به حل مشکلات آن پرداخته شد.

تصویر (۶) نمونه ای از جلسات شارت در محل کریدور

ماخذ: (<http://www.aslaoregon.org>)

با توجه به مشکلات موجود و همچنین طبق روند شارت چشم اندازی برای کریدور تعریف گردید که عبارتست از:

- بهبود عمومی در سه قسمت متفاوت کریدور
- جذاب نمودن فضا با علامت های مناسب ردموند
- بهبود امنیت و آرام سازی ترافیک در بزرگراه
- دسترسی منطقی و معقول

²² Village Commercial

²³ Urban Commercial

²⁴ Gateway District

- ایجاد جو پر جنب و جوش کسب و کار
  - ایجاد حس رسیدن به انتهای جنوب با ایجاد دروازه
  - بهبود اتصال شرق و غرب
  - بهبود دسترسی دوچرخه و پیاده به منطقه مسکونی و آن سوی کانال
  - شفافیت از نظر رعایت استانداردهای توسعه برای آینده
  - پیاده سازی (با روش تعریف هزینه ها، بودجه، فاز بندی و نقش / مسئولیت)
- سپس با کمک شارژ برای کربدور مذکور به منظور دستیابی به این چشم انداز راهکار ارائه گردید و طراحی انجام گرفت و در انتها طرح اجرا گردید.

۵- یافته ها در مورد امکان سنجی استفاده از شارژ در ایران

تاکنون برخی طرح های شهری به طور موردی در ایران با کمک شهرسازی مشارکتی انجام گرفته است که با موفقیت نسبی همراه بوده است که البته با آنچه به عنوان مشارکت واقعی مطرح است و در آن مردم در تصمیم سازی نقش کاملی دارند فاصله دارد^{۲۵}. از آن جمله می توان به طرح جامع نیاسر یا انجام طرح هایی در کاشان در نیمه اول دهه ۸۰ شمسی اشاره کرد که با موفقیت نسبی همراه بوده اند (به نقل از ناصر مشهدی زاده دهاقانی بر اساس مصاحبه).

تصویر (۷) برنامه ریزی مشارکتی در نیاسر

ماخذ: مشهدی زاده دهاقانی، ۱۳۹۲

برنامه ریزی مشارکتی در ایران دارای ساختار نظام مندی نمی باشد و تا کنون بیشتر به صورت موردی و سلیقه ای انجام گرفته است. روش شارژ نیز به طور کلی تاکنون در ایران مورد استفاده قرار نگرفته است. برای استفاده از شارژ در ایران لازم است ابتدا افراد دخیل در این زمینه شناسایی گردند.

۱ برای مطالعه بیشتر رجوع شود به مقاله "شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران" که با استفاده از ۸ معیار، مشارکت را به سه دسته شعاری، محدود و واقعی تقسیم کرده و ایران را دارای مشارکت شعاری دانسته است. اطلاعات کامل مقاله در بخش منابع موجود است.

مهم ترین گروه در انجام موفق شارٹ بدون شک مردم هستند. بدون مشارکت مردم در شارٹ و عدم توجه آنان به این موضوع به طور کلی شارٹ امکانی برای تحقق نمی یابد. مردم خود به دسته های کوچکتری تقسیم می گردند. ساکنین محل انجام شارٹ، افراد دارای کسب و کار در محل، سایر افرادی که در شهر زندگی می کنند (و مالیات می پردازند و بنابراین حق دارند در تصمیمات مشارکت کنند) و کلیه ذینفعان طرح از جمله این گروه ها هستند. در جوامع سنتی تر و شهرهای کوچک افراد معتمد و ریش سفید می توانند حلقه ارتباطی مناسبی برای ارتباط با مردم باشند ولی در شهرهای بزرگتر این مسأله نیازمند نهاد سازی (مانند گروه های مردم نهاد) و پس از آن نهادینه سازی مفهوم مشارکت در میان مردم دارد (به نقل از ناصر مشهدی زاده دهقانی بر اساس مصاحبه). جلب اطمینان مردم نقش اساسی در مشارکت آنها در طرح های شارٹ دارد. در مواردی برای جلب اطمینان مردم برای مشارکت در طرح های مشارکتی گروه های برنامه ریز یک سال زمان را صرف زندگی با مردم محلی و جلب اعتماد کرده اند (همان) که با توجه به محدود بودن زمان انجام شارٹ این امر امکان پذیر نیست لذا لازم می گردد از ساز و کار دیگری مانند رسانه ها جهت اطمینان سازی استفاده گردد و رسانه ها به عنوان یک گروه دخیل در شارٹ مطرح می گردند.

رسانه ها اعم از دیداری، شنیداری و نوشتاری نقش مهمی در این زمینه دارند. رسانه ها با آموزش مستقیم و غیر مستقیم می توانند زمینه فرهنگی لازم را در این زمینه ایجاد کنند. همچنین رسانه های محلی می توانند بازوی اجرایی قابل اتکایی برای مجریان شارٹ باشند.

جامعه حرفه ای و پژوهشگران در زمینه شارٹ بسیار دخیل می باشند. نقش جامعه حرفه ای از مرحله برنامه ریزی تا پایان شارٹ امری غیر قابل انکار است. اگر کلیت طرح هایی که با عنوان مشارکتی در کشور مطرح می گردد را در نظر بگیریم می توان به طور مقدماتی در یافت که در این طرح ها، نیت اصلی برنامه ریزان، عمدتاً تأمین منافع برنامه ریزان و کارفرمایان است؛ دامنه مشارکت، تأمین اعتبار مالی طرح ها و نگاه به مشارکت عموماً ابزاری جهت مشروعیت بخشی به طرح ها است (حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴: ۲۳). حال اگر پژوهشگران در زمینه مشارکت و به تبع آن شارٹ تحقیق کنند و به جامعه حرفه ای آموزش های لازم را بدهند مسلماً جامعه حرفه ای نیز به مشارکت به عنوان ابزار مشروعیت بخشی به طرح ها نمی نگرد و زمینه تحقق شارٹ فراهم می گردد.

گروه دیگری که در زمینه شارٹ می تواند دخیل باشد مسئولان هستند. جایگاه قانونی شارٹ در حال حاضر و به دلیل این که تا کنون در ایران اجرا نشده نامشخص می باشد. لازم است مسئولان قانون گذاری این خلاء قانونی را مرتفع نمایند. مسئولان اجرایی نیز باید با اجرای صحیح و کامل قوانین وضع شده، در زمینه تحقق شارٹ گام های مؤثری بردارند.

حال که گروه های درگیر در تحقق شارٹ شناسایی شدند لازم است موانع تحقق شارٹ نیز مطرح گردند. یکی از این موانع مانع اقتصادی است. در ابتدا باید مشخص گردد بودجه لازم برای انجام شارٹ از کجا تأمین می گردد. اینکه دولت و بخش خصوصی تا چه حد زیر بار تأمین هزینه برای این روش می روند خود مسأله ای قابل تأمل است. البته بخش خصوصی در ایران در حال حاضر بیشتر در قالب شرکت های مشاور مجری برنامه ریزی مشارکتی است و متولی این امر بخش حاکمیتی می باشد. متأسفانه نگاه موجود به مشارکت مردم در این بخش و حتی جامعه حرفه ای، مشارکت مالی و همچنین مشارکت اجرایی (به نقل از ناصر مشهدی زاده دهقانی بر اساس مصاحبه) و یا مشارکت در تأیید و رد طرح است در حالی که شارٹ به دنبال تحقق مشارکت در تصمیم سازی و همچنین همکاری در تدوین و ایجاد طرح است.

مانع فرهنگی سد دیگری در مسیر تحقق شارٹ است. یکی از مهم ترین موانع اجرای شارٹ در ایران این است که خود مردم هنوز به اهمیت نقش و جایگاه خود در زمینه برنامه ریزی مشارکتی واقف نشده اند. به طور سنتی مردم انتظار

دارند تا مسئولین برای آنها تصمیم بگیرند، برنامه ریزی کنند و طرح بدهند و طرح را اجرا کنند و آنها در پایان در مورد طرح اظهار نظر کنند آن هم اظهار نظری که هیچ تأثیری نداشته باشد. تا زمانی که این الگو تغییر نکند و این فرهنگ تغییر نکند، نمی توان انتظار مشارکت را از مردم داشت (به نقل از آیینی، ۱۳۸۶). به خصوص که در شارت نیاز است که مردم بخشی از زمان و توجه خود را مصروف آن کنند در نتیجه باید اطمینان حاصل کنند که مشارکت آنها لازم، مفید و مؤثر است.

موانع قانونی سد دیگری در راه انجام شارت در ایران است. به عنوان مثال در بند ه ماده ۷۳ قانون "تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران" که مربوط به وظایف و اختیارات شورای اسلامی روستا است آمده است: "تبیین و توجیه سیاست های دولت و تشویق و ترغیب روستائیان جهت اجرای سیاست های مذکور" (منصور، ۱۳۹۲: ۵۲). مسلماً از چنین قانونی که وظیفه شورا را توجیه سیاست های دولت می داند نمی تواند انتظار تحقق مشارکت مردمی در تصمیم سازی را داشت. برای اینکه بتوان شارت را محقق کرد لازم است تا قوانین و ساختار برنامه ریزی شهری بر این مبنا باشد. قوانین و مقررات شهری باید به گونه ای تدوین گردند که زمینه ساز و حامی شارت باشند. البته هم اکنون طرح های شهری مبتنی بر برنامه ریزی مشارکتی اغلب در قالب آیین نامه نحوه بررسی و تصویب طرح های توسعه و عمران محلی، ناحیه ای، منطقه ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۸۴/۲/۱۹ شورای عالی شهرسازی و معماری و به عنوان طرح ویژه در نظر گرفته می شوند اما در این زمینه رویه ثابت و قطعی وجود ندارد. آخرین مانع در مسیر تحقق شارت در ایران موانع اجرایی است. اگر فرض را بر این قرار دهیم که قوانین لازم برای تحقق شارت تصویب گردند اما مسئولان اجرایی یا برنامه ریزان قائل به اجرای این قوانین نباشند عملاً تصویب قوانین بلا فایده است. مثلاً برخی معتقدند که برنامه ریزی، کاری تخصصی است و مردم نمی توانند در این زمینه دخالت کنند. یا اینکه بخش انتظامی شهر مانع تجمع افراد شود.

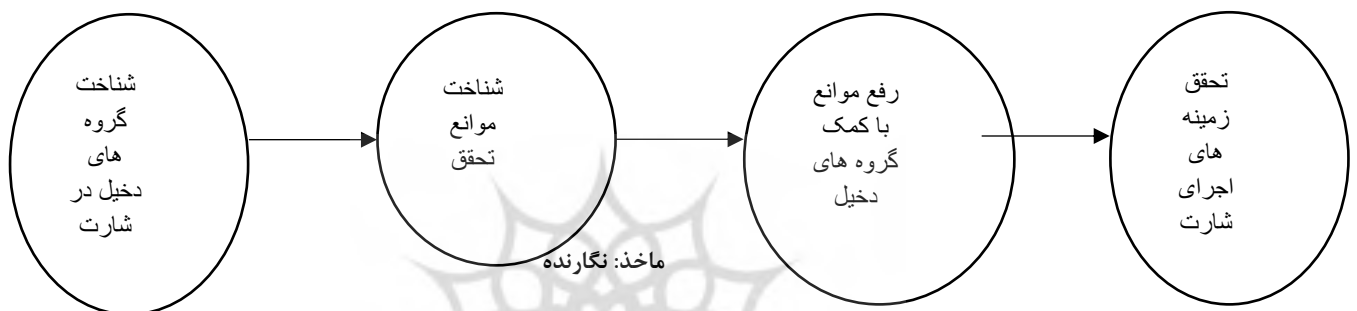
پس از شناخت گروه های درگیر در شارت و موانع تحقق آن می توان به ارائه راهکار در جهت تحقق آن پرداخت. به منظور رفع موانع اقتصادی مشارکت شیوه های سنتی تأمین منابع مالی نمی تواند جوابگو باشد (به نقل از آیینی، ۱۳۸۶). لذا ضرورت دارد به صورت عمیق و با نگاهی نو به مباحث تأمین مالی و سرمایه گذاری، به نوآوری های مالی جدید و شناخت ابعاد مدیریت مالی به منظور تحقق شارت پرداخته شود. مسئولان می توانند با وضع قوانینی که به حمایت از سرمایه گذاران در این بخش می پردازد مانند حمایت های مالیاتی و یا فروش اوراق قرضه با سود مناسب امکان سرمایه گذاری را در این بخش فراهم کنند. البته نگاه مسئولان در این بخش باید اینگونه باشد که در واقع سرمایه از یک جیب به جیب دیگر منتقل می گردد و در این مسیر رضایت عمومی را به بهترین نحو جلب می نماید. بخش حاکمیتی می تواند زمینه های لازم را جهت سرمایه گذاری بخش خصوصی در طرح های شارت فراهم کند و بخش خصوصی با سرمایه گذاری در آن می تواند در منافع طرح پس از تحقق آن شریک و ذینفع گردد. مردم به عنوان بخشی از افراد درگیر می توانند در کنار دولت و به عنوان بخش خصوصی در این زمینه فعال گردند.

به منظور رفع موانع فرهنگی رسانه ها نقشی بسیار تعیین کننده می توانند داشته باشد. به این منظور لازم است در دو بخش نهاد سازی و نهادینه سازی مفهوم شارت تلاش گردد. نقش گروه های مردم نهاد به منظور ایجاد پل ارتباطی بین طراحان و مردم نقشی کلیدی است. رسانه ها، به ویژه رسانه های محلی، می توانند با بیان طرح و نقاط قوت و ضعف آن و اعتماد سازی بین مردم زمینه نهادینه سازی شارت و تحقق آن را فراهم کنند. جامعه حرفه ای به عنوان بخش پیشرو با بیان مزایای شارت در طرح ها می تواند مسئولان را به منظور استفاده از این رویکرد و همچنین مشارکت پذیری بیشتر متقاعد کنند. آموزش حضوری مردم به ویژه از طریق گروه های مردم نهاد نیز در این زمینه و در زمینه جلب اطمینان مردم می تواند بسیار مفید باشد.

موانع قانونی همان گونه که از نامش مشخص است با وضع قوانین مناسب در این زمینه قابل رفع است. اما پیش از هر چیز باید قانون گذار به اهمیت شارت و برنامه ریزی مشارکتی واقف باشد و مزایای آن را بداند. باید فرهنگ مشارکت برای قانون گذاران نیز توضیح داده شود و فواید شارت برای آنها بیان گردد. موانع اجرایی نیز با آموزش مسئولان اجرایی و جامعه حرفه ای قابل رفع است. بسیاری از افراد هنوز در جامعه حرفه ای شیوه مشارکتی و به طبع آن شارت را به صورت واقعی قبول ندارند و بسیاری از مسئولان از واژه مشارکت به صورت شعاری بهره می گیرند. اگر انتظار موفقیت در شارت را داریم باید آموزش در این زمینه و تغییر ساختار اداره شهرها به صورت مشارکتی جدی گرفته شود و به طور نظامند و با الگو قرار دادن کشورهای استرالیا و آمریکا که این روش را به خوبی اجرا می کنند به این سمت حرکت گردد.

نمودار (۵) الگوی مفهومی تحقق شارت در ایران

۶- نتیجه گیری

شارت روشی است که با تکیه بر برنامه ریزی مشارکتی بالاترین سطح مشارکت را محقق می نماید. کار مشترک، طراحی بین عملکردی، استفاده از طراحی برای رسیدن به یک دیدگاه مشترک و ایجاد راه حل های جامع، کار بر روی جزئیات، محدودیت برنامه زمان بندی کار، تعامل در حلقه بازخورد کوتاه، کار به مدت حداقل چهار تا هفت روز متوالی، کار در محل و تولید برنامه کاملاً قابل اجرا ویژگی هایی است که شارت را از سایر روش ها متمایز می سازد.

پس از امکان سنجی صورت گرفته در زمینه اجرای شارت در ایران به نظر می رسد تحقق این مسأله دور از دسترس نیست و تنها احتیاج به بستر سازی مناسب و ایجاد عزم لازم در این زمینه دارد. بدین منظور لازم است نگاهی کلان نگر تر در بخش حاکمیتی حاکم شود و آموزش های لازم و اطمینان سازی در این زمینه در رسانه ها صورت گیرد. گفتگو با گروه های مرجع در زمینه بستر سازی شارت می تواند بسیار راهگشا باشد. به منظور رفع موانع قانونی لازم است قوانین لازم در این زمینه وضع گردد و قانون گذاران به عنوان یک گروه تأثیر گذار در امر شارت به خوبی از فواید آن آگاه گردند. جامعه حرفه ای و پژوهشگران با نهادسازی و نهادینه سازی نقش پر رنگی در زمینه اجرای شارت در ایران به عهده دارند که البته لازم است آنها نیز در وهله اول آموزش های لازم را در این زمینه دریافت نمایند. در کل برای اجرای شارت در ایران به تغییر ساختار برنامه ریزی از نحوه شکل گیری تفکرات و تعریف چشم انداز اولیه تا اجرا و توجه بیشتر به نقش مردم نیاز است.

۷- منابع

- آیینی، محمد، (۱۳۸۶)، "کارگاه آموزشی بررسی ابعاد غیر کالبدی توسعه درونزای شهری"، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی (سازمان عمران و بهسازی شهری ایران).
- احمدی، حسن، (۱۳۸۰)، "شهرسازی مشارکتی برنامه ریزی با مردم، تهران"، نشریه شهرداری ها، شماره ۳۶، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کل کشور.
- ادیب زاده، بهمن و همکاران، (۱۳۸۹)، "مهندسی اجتماعی و نقش مشارکت مردمی در تحقق نوسازی در بافت های فرسوده نمونه موردی: محله نعمت آباد"، دو فصلنامه نامه معماری و شهرسازی، شماره ۴، دانشگاه هنر.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۳)، "توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران"، تهران، نشر نی.
- اوست هوپی زن، اندریاس، (۱۳۷۷)، "مشارکت شهروندان در طرح ریزی و توسعه نواحی شهری"، ترجمه ناصر برک پور، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۴۸ و ۴۹.
- حبیبی، محسن و سعیدی رضوانی، هادی، (۱۳۸۴)، "شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران"، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، دانشگاه تهران.
- شریفیان ثانی، مریم، (۱۳۸۰)، "مشارکت شهروندان حکمروایی شهری و میریت شهری"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کل کشور.
- صیاد، نیما و اقوامی، نیکو، (۱۳۸۹)، "نوسازی بافت های فرسوده با کمک شهرسازی مشارکتی در ایران"، دومین همایش سالانه نوسازی بافت های فرسوده شهر تهران، تهران.
- منصور، جهانگیر، (۱۳۹۲)، "قوانین و مقررات مربوط به شهر و شهرداری"، تهران، نشر دیدار

References

- Asla Oregon, (2013), "Redmond South US 97 Design Charrette", <http://www.aslaoregon.org>.
- Driskell, David, (2002), "Creating Better Cities with Children and Youth (A Manual for Participation)", Unesco, Publishing & Earthscan Publication Ltd.
- Lennertz, Bill & etal, (2008), "An Introduction to Charrettes", Planing Comissioners Journal, number 71.
- Lennertz, Bill, (2003), "New Urbanism: Comprehensive Report & Best Practices Guide", 3rd Edition, Ithaca: New Urban Publications.
- Lennertz, Bill, (2014), "The Charrette as an Agent for Change", www.charretteinstitute.org.